

Volgt dan, maar steeds meer beknopt en fragmentarisch de opsomming van data betreffende de bouwgeschiedenis, het areaal, de uithoven en wederwaardigheden gedurende de eerste honderd jaren onder de eerste 9 abten van Berne, om precies te zijn tot 1231.

De bewerker H. van Rij, verbonden aan de vakgroep middeleeuwse geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam en bedreven in het uitgeven van middeleeuwse kronieken en vitae, behandelt in de Inleiding (blz. 90-117) alle te onderzoeken aspecten van zo'n manuscript, o.a. de vragen van autograaf of kopie, en van de betrouwbaarheid van alle delen en details, waarbij als conclusie wordt vastgesteld, dat het eerste gedeelte over Folcold's helden- en misdaden en de wijze van stichting in feite slecht controleerbaar is, maar dat het tweede deel daarentegen behoorlijk waarheidsgetrouw is. De *terminus-ad-quem* van het opstellen van de eerste tekst van deze late kopie wordt overtuigend gesteld op het laatstgenoemde jaar 1231.

Na de Inleiding volgt de volledige Latijnse tekst met op de bladzijde ernaast een goede vertaling met voetnoten. Te vermelden valt tenslotte een lange lijst van 72 titels van boeken en artikelen, die in de Inleiding verkort worden aangehaald.

Hoe kort de kroniek ook is — in deze druk slechts 352 regels — en hoe legendarisch het eerste gedeelte ook overkomt, het is belangrijk, dat dit kroniekje, dat nooit in een kritische editie is uitgegeven, nu vakkundig is bewerkt en vertaald.

H. VAN BAVEL, O.Praem.

B. VAN BAVEL, *Drie 15de eeuwse pachtboeken van de abdij Mariënweerd*, Doctoraalscriptie Middeleeuwse Geschiedenis, Rijksuniversiteit Utrecht, 1988, 348 blz. Niet in de handel.

Van de geschiedenis van de voormalige Praemonstratenzer abdij Mariënweerd bestaat tot op heden geen degelijke overzichtsstudie. Het feit dat het archief van deze abdij zeer onvolledig bewaard is gebleven, is ongetwijfeld een van de belangrijkste oorzaken van dit manco. Voor zover de geschiedschrijvers zich met de abdij Mariënweerd hebben beziggehouden, hebben zij vooral de religieuze geschiedenis ervan bestudeerd. Het is daarom verheugend dat een student middeleeuwse geschiedenis van de Rijksuniversiteit Utrecht in het kader van zijn studie onderzoek heeft verricht naar de materiële kanten van het Mariënweerdse abdielven. Een kloeke en goed verzorgde doctoraalscriptie over drie 15de-eeuwse pachtboeken van de abdij Mariënweerd vormt het schriftelijk resultaat van dit onderzoek. Niet alleen met betrekking tot de geschiedenis van Mariënweerd is dit een verheugend feit, maar evenzeer met betrekking tot de economische geschiedenis van het Nederlandse laatmiddeleeuwse platteland. Tot op heden is immers nauwelijks onderzoek verricht naar laatmiddeleeuwse pachtprizen.

Zoals uit de titel van de scriptie reeds blijkt, heeft de auteur zijn onderzoek primair op drie pachtboeken gericht. Deze dateren respectievelijk uit de jaren 1442, 1456 en 1486 en maken het mogelijk een groot aantal reeksen pachtprijzen van ongeveer 50 jaar op te stellen. Enkele, niet serieel bewaard gebleven, abdijrekeningen zijn als additionele bronnen gebruikt. Het merendeel van de abdijinkomsten bestond uit pachten, zodat de pachtboeken belangrijk, zij het niet volledig, licht kunnen werpen op het financiële reilen en zeilen van Mariënweerd. In de pachtboeken vindt men overigens naast de inkomsten uit geldpacht (de grootste groep) ook die uit pachten in natura, waaronder deelpacht, tijnzen, tienden en grondrenten. Al deze inkomsten zijn door de auteur in zijn onderzoek betrokken.

Voorafgaand aan het eigenlijke onderwerp van zijn onderzoek geeft Van Bavel een beschrijving van het ontstaan en de omvang van het Mariënweerdse grondbezit. Dit is grotendeels in de eerste eeuw na de stichting (1129) opgebouwd, vooral dank zij enkele grote schenkingen. Daarna werd dit bezit nog door doelgerichte aankopen afgerond. Van een grootscheepse deelname van de abdij aan ontginningen blijkt overigens nauwelijks iets. Het grootste deel van het grondbezit lag in een straal van 10 km rond de abdij op de rivierkleigronden aan weerszijden van het riviertje de Linge. De rest ressorteerde onder een zestal uithoven in respectievelijk Zuid-Holland (Heimond), Utrecht (Schonauwen), Gelderland (Zoelmond en Weurt), Noord-Brabant (Mill) en Limburg (Kessel). De abdij bezat volgens de berekeningen van de auteur op het einde van de veertiende eeuw in totaal 4110 morgen; daarna verminderde dit totaal tot 3390 morgen in 1490. Oorzaken van deze teruggang waren het afstoten van enkele uithoven en verpandingen. Bij de zojuist genoemde totalen moeten overigens nog 100 hofsteden worden opgeteld; hiervan is de exacte oppervlakte niet bekend, maar die was in het algemeen gering. De door de auteur berekende omvang van het grondbezit is aanzienlijk groter dan tot nu toe uit de literatuur bekend was. Verder bleek ook uit vergelijking met gegevens over het grondbezit van andere middeleeuwse kloosters in Nederland dat Mariënweerd qua grondbezit een van de grootste was. Voor zover bekend hadden de kloosters Aduard en Rolduc nog meer grondbezit, evenals trouwens in Vlaanderen de abdijen Ter Duinen en Ter Doest.

De uithoven voerden elk een eigen administratie. Deze administraties zijn niet opgenomen in de door de auteur bestudeerde pachtboeken, noch is de schriftelijke weerslag ervan op andere wijze bewaard gebleven. Derhalve moest het onderhavige onderzoek naar pachtprijzen beperkt blijven tot het rondom de abdij gelegen kernbezit. Dit omvatte 2485 morgen op het einde van de veertiende eeuw en 2015 morgen in 1490. Het bestond uit zowel bouwland als weiland. Ruim de helft van de totale oppervlakte bestond uit percelen die kleiner dan 5 morgen waren. De gemiddelde oppervlakte was ook laag: $4\frac{1}{2}$ morgen.

Bij zijn onderzoek stootte de auteur bij de geldpachten op een grote diversiteit aan gebruikte rekenmunten. Met behulp van gegevens uit

contemporaine abdijrekeningen heeft hij evenwel alle pachtprizen in geld en natura tot Rijnse guldens kunnen herleiden. Het is te betreuren dat hij geen pogingen heeft aangewend om de pachtprizen tevens in hoeveelheden graan uit te drukken, waardoor beter inzicht in de reële hoogte van de pachtprizen zou zijn verkregen. Door dit manco zijn de door de auteur gesignaleerde prijsfluctuaties ook weinig zeggend. Zijn opmerking dat er geen duidelijke factoren aanwezig waren die de prijs beïnvloedden (blz. 90) is dan ook voorbarig, zolang de prijzen van landbouwprodukten niet in het onderzoek zijn betrokken.

Het is jammer, maar gezien de bronnenoverlevering begrijpelijk, dat de auteur ons weinig kan mededelen over de sociaal-economische status van de pachters. Afgezien van enkele verspreide leden van geestelijkheid en ridderschap trof hij slechts, zoals hij letterlijk schrijft (blz. 105), een grauwe massa aan. Opmerkelijk is hier nog wel het verschijnsel dat de tien grootste pachters een steeds groter deel van het grondbezit pachtten. In 1442 pachtten zij gezamenlijk 18% en gemiddeld 25 morgen van het in geldpacht uitgegeven areaal; in 1490 was hun aandeel gestegen tot ruim 36% en gemiddeld 50 morgen. De auteur neemt aan dat deze «superpachters» de gepachte grond met winstoogmerk gedeeltelijk hebben doorverpacht. Een afdoende verklaring voor deze, ook van elders bekende, schaalvergroting kan evenwel tot op heden niet gegeven worden. Verder onderzoek is hier gewenst.

Als belangrijkste bijlage is een transcriptie van de drie bestudeerde pachtboeken opgenomen. Gezien in het licht van een studie naar pacht en pachtprizen is het opnemen van deze omvangrijke transcriptie (174 blz.) van twijfelachtig nut. Het belang hiervan ligt veeleer op het gebied van de genealogie en de naamkunde. Ten behoeve van toekomstig onderzoek naar pachtprizen ware het eenvoudiger en wenselijker geweest dat tabellen waren vervaardigd waarin per pachtgoed de jaarlijkse pachtprizen werden opgegeven.

Hoewel de onderhavige scriptie zeker nog voor verbetering vatbaar is, meen ik te kunnen stellen dat de Utrechtse mediaevist B. van Bavel een degelijk stuk werk heeft afgeleverd dat mag worden gezien. Het is te hopen dat hij het nu ter tafel liggende resultaat van zijn inspanningen in de nabije toekomst verder zal uitbouwen, waarbij vooral zal moeten worden gedacht aan een vergelijking van de pachtprizen met de landbouwprizen. Ik zie de resultaten van zo'n voortgezet onderzoek met belangstelling tegemoet.

Gerard Noodt Instituut,
Katholieke Universiteit Nijmegen

J. KUYLS

Het necrologium Bernense van Arnold van Vessem uit 1574, aangevuld met de namen van de abdijleden tot 1986 [+ Supplement], bewerkt door G. van der Velden, O.Praem., (Heeswijk: Abdij van Berne, 1986) 149 + 6 pp.; Prijs: Hfl. 10.—, verkrijgbaar bij de bewerker.